

یادداشتی درباره راه حج از یک نسخه

رسول جعفریان

از قدیم که به حج علاقه‌مند بودم دریافتم که بحث راه حج در فرهنگ عربی و ایرانی و عثمانی و حتی هند تا چه اندازه برای افراد فرهیخته اهمیت داشته است. این بحث هم یک بحث دینی بوده است و هم یک بحث جغرافی. اولاً به دلیل این که هر ساله شمار زیادی زائر به حج می‌رفته لازم بوده است تا اطلاعات لازم درباره راه و مسیر حج در اختیار گذاشته شود. اما ثانیاً و بالعرض یکی از سرچشمه‌های دانش جغرافی در جهان اسلام همین راه حج بوده و به تدریج علم راه به بخش عمده‌ای از آنچه که به عنوان آثار جغرافی در جهان اسلام نوشته می‌شد درآمد.

درباره راه حج، مهم آن بود که توضیح داده شود که مسیر از کجاست؟ چند مسیر وجود دارد؟ کدام مسیر بهتر است و به خصوص چاه‌های آب و خوراکی دارد و یا کوتاه‌تر و سهل‌الوصول است و بسیاری از مسائل دیگر.

نکته دیگر درباره راه بیان مقدار مسافت بود که معمولاً به ساعت راه رفتن از یک منزل تا منزل دیگر بیان می‌شد. این ساعت بر حسب راه رفتن یک کاروان و توانایی‌های موجود در آن از یک طرف و امکان توقف در یک منزل مناسب از طرف دیگر بود. مناسب بودن یک منزل هم شهریت آن، داشتن آب و آبادی مناسب و به خصوص عدم وجود تهدیدهای لازم بود.

مهم‌ترین مسیری که مد نظر بود مسیر شام تا مکه مکرمه بود. البته این ممکن بود که ایرانیان از راه جبل یعنی از مسیر عراق به سمت مکه یا مدینه به حج مشرف شوند اما طی سالها غالباً به شام رفته از دمشق به مدینه و از آنجا به مکه می‌رفتند.

نسخه‌ای به عنوان یک مجموعه فارسی، عربی، ترکی در کتابخانه مجلس به شماره ۱۳۸۸۶ وجود دارد که حاوی مطالب گوناگونی بوده و جنگ مانند است. این قبیل آثار معمولاً هر تکه‌ای از آن از کتابی گرفته

می‌شود.

در این جنگ از رساله‌های یک صفحه‌ای و حتی نیم صفحه‌ای تا رساله‌های مفصل دیده می‌شود. از رسائل جالب این مجموعه رسالهٔ القرب فی محبة العرب است که عبدالرحیم بن حسین عراقی (م ۸۰۶) نوشته است و شاید چاپ آن خالی از لطف نباشد. در این رساله حب اسلام و عرب را کاملاً به هم پیوند داده است. در گوشه‌ای از صفحه‌ای از این جنگ منازل راه حج از مزیرب در نزدیکی دمشق تا مکه مکرمه با ساعات میان راه آمده است که حیفم آمد آن را در اینجا درج نکنم. احتمال زیادی است که این نیم صفحه از یک متن عربی یا ترکی گرفته شده باشد. رساله‌های مربوط به راه حج در عثمانی فوق حد تصور و بسیار فراوان است. اینک این شما و این هم منازل حج از مزیرب تا مکه مکرمه.

فایده

مراحل الحج الشریف من المزیرب لکة المعظمة و عدد ساعاتها

المزیرب	الزیرب	البلقاء	القطرنة	اللسی	عنزه	معان	العقبة	جعفان	ذات حج
۱۰	۱۱	۱۰	۱۰	۱۳	۱۳	۱۱	۱۱	۱۱	۱۳
البقاع	تبوك	المغایر	الخمیض	المغایر	الاقیرع	الابیان	العلا	بیر الزیرب	شعاب
۱۰	۱۰	۱۳	۱۴	۱۰	۱۴	۱۳	۱۸	۱۳	۱۴
هدیه	الفلتین	وادکافری	المدینة للنور	ابیا علی	قبو الشهد	الجریه	بیر القاع	بیر القاع	برایغ
۱۹	۱۵	۱۴	۱۰	۳	۱۱	۱۴	۱۸	۱۸	۱۸

عشقان مکه المشرفة انتهى ۱۹

رتال جامع علوم انسانی